

1. Strateška platforma

1.1. Socio-ekonomska analiza

1.1.1. Geopolitičke i prirodne karakteristike Kantona 10

Ustrojstvo Kantona 10 rezultat je Općeg okvirnog sporazuma za mir u BiH koji je potpisan u Dejtonu 1995. godine. Kanton 10 se nalazi u jugozapadnom dijelu BiH i u unutrašnjosti graniči sa četiri kantona u Federaciji BiH (Unsko-sanski kanton, Srednjobosanski kanton, Hercegovačko-neretvanski kanton i Zapadno-hercegovački kanton) i Republikom Srpskom. Kanton 10 graniči sa Republikom Hrvatskom, a time i Europskom Unijom. Ovaj Kanton je po površini najveći kanton u Federaciji i prostire se na 4.934 km² ili 19% površine Federacije Bosne i Hercegovine. Kanton 10 obuhvaća šest općina: Livno, Tomislavgrad, Kupres, Drvar, Bosansko Grahovo i Glamoč.

U Kantonu prevladavaju vapnenačke planine od kojih je najpoznatija Dinara kao dio planinskog lanca Dinaridi. Kanton 10 obiluje kraškim poljima: Livanjsko, Duvanjsko i Kupreško. Livanjsko polje je najveće polje u Kantonu (405 m²). Projekt auto-ceste „Koridor Vc“ neće imati značajniji utjecaj na prometnu povezanost Kantona 10 s ostalim područjima u BiH. Veći značaj od ovog prometnog pravca ima Jadranska autocesta, kao veza prema zapadnoeuropskim zemljama.

Slika 1 Geografski položaj Kantona 10 u FBiH i BiH

Izvor: https://hr.wikipedia.org/wiki/Datoteka:Canton_10_in_Federation_of_Bosnia_and_Herzegovina

1.1.2. Demografske karakteristike i kretanja na tržištu rada

Prema podacima popisa stanovništva iz [1991.](#) godine na području Kantona obitavalo je 115.726 stanovnika, s malom gustoćom naseljenosti (23 stanovnika/km²). Preliminarni rezultati popisa stanovništva, domaćinstava i stanova u BiH 2013. godine pokazuju da trenutno na razini Kantona obitava 90.727 stanovnika, odnosno 3,8% stanovništva FBiH ili 2,4% stanovništva BiH. Brojem stanovnika ovaj Kanton je osmi po veličini u FBiH. Gotovo 80% ukupnog stanovništva Kantona 10 živi u dvije općine - Livno i Tomislavgrad. U posljednjih pet godina u Kantonu se bilježi pad prirodnog priraštaja.

Starosna struktura stanovništva ukazuje da Kanton 10 ima relativno starije stanovništvo u odnosu na strukturu stanovnika FBiH. Prema podacima iz 2012. godine mladog stanovništva od 0 do 14 godina je 17,1%, a stanovništvo staro 65 i više godina čini 14,2%. Približno 65% stanovništva Kantona 10 pripada starosnoj grupi radno sposobnog stanovništva od 15 do 64 godine. Relativno visok udio radno sposobnog stanovništva predstavlja razvojni potencijal ovog Kantona.

Prema podacima Državnog zavoda za statistiku Republike Hrvatske u 2013. godini iz Bosne i Hercegovine su u Hrvatsku doseljene ukupno 4.902 osobe (od čega 3.373 s hrvatskim državljanstvom). Posebice u posljednjim godinama bilježi se izniman porast doseljništva iz Bosne i Hercegovine.

1.1.3. Gospodarstvo

Dinamika i razvijenost gospodarstva

Intenzitet gospodarskih aktivnosti na prostoru Kantona 10 je znatno manji u odnosu na predratni period.

Prema zadnjim podacima Federalnog zavoda za planiranje razvoja, indeks razvijenosti¹ Kantona 10 iznosi 60,6; te je za 39,4% niži od prosjeka FBiH i ujedno se nalazi na predposljednjem mjestu od svih kantona u FBiH.

Tabela 1 Kretanje osnovnih ekonomskih pokazatelja u Kantonu 10, u periodu 2009.-2013. godina

	2009	2010	2011	2012	2013
KANTON 10					
BDP /PS u KM	4.842	4.789	4.991	5.157	5.327
BDP/PS učešće u FBiH	62,8	63,3	70,6	74,9	74,1
Stopa zaposlenosti u % (aktivno stanovništvo)	53,6	52,4	52,3	51,81	49,6
Stopa nezaposlenosti u % (aktivno stanovništvo)	46,4	47,7	47,7	48,19	50,4
Broj učenika na 1000 stanovnika (OŠ i SŠ)			109	95	106
FBiH					
BDP/PS u KM	6.516	6.582	6.820	7.001	7.188
Stopa zaposlenosti u % (aktivno stanovništvo)	54,6	54,6	54,3	53,19	52,6
Stopa nezaposlenosti u %	44,8	45,4	45,7	46,81	47,4
Broj učenika na 1000 stanovnika	-	-	135	133	130

Izvor: Federalni zavod za planiranje razvoja.

Analiza trenda BDP-a po stanovniku u Kantonu 10 u odnosu na druge kantone u posljednjih pet godina pokazuje da je Kanton 10 u kontinuitetu drugi najsiromašniji kanton u FBiH, prema ovom parametru. Najveći ostvareni BDP po općinama za 2013.g. je u općini Livno preko 200 mil. KM, a najmanji u općinama B. Grahovo i Glamoč sa iznosom manjim od 17 mil. KM, što ukazuje na velike razlike u razvijenosti pojedinih općina na prostoru Kantona 10.

Premda stopa zaposlenosti pada i na nivou FBiH, taj je intenzitet duplo izraženiji u Kantonu 10. U periodu između 2009.g. i 2013.g. godine stopa zaposlenosti u Kantonu 10 pala je za 4%, a u FBiH za

¹ Prema metodologiji Federalnog zavoda za planiranje razvoja, indeks razvijenosti kantona radi se na osnovu 5 pokazatelja - stepen zaposlenosti, stepen nezaposlenosti, broj učenika osnovnih i srednjih škola na 1000 stanovnika, GDP po glavi stanovnika i odsutno stanovništvo u odnosu na 1991. godinu.

2%. Stopa nezaposlenosti u istom periodu rasla je na oba nivoa, ali više u Kantonu 10 (za 4%). U FBiH nezaposlenost je u odnosu na 2009. godinu porasla za nešto manje od 3%. Broj učenika na hiljadu stanovnika na oba nivoa opada podjednakim intenzitetom.

Glavne gospodarske djelatnosti

Poljoprivreda: Zbog povoljnih geografskih karakteristika, klimatskih uslova i prirodnih resursa Kantona 10, poljoprivreda i stočarstvo predstavljaju relativno konkurentnu razvojnu privrednu granu. Slijedi analiza podataka u sektoru prema najznačajnijim parametrima.

U poređenju sa drugim kantonima prema rangu ukupne površine obradivog zemljišta, Kanton 10 se ističe najvećom površinom livada sa blizu 80.000 hektara, što je duplo više površina pod livadama nego u sljedećem najvećem kantonu prema ovoj varijabli, Unsko-sanskom, koji ima 40.000 hektara livada. Prema oranicama, baštama i vrtovima, Kanton 10 dijeli treće mjesto sa Srednjobosanskim kantom, sa oko 50.000 hektara oranica. Površina pod voćnjacima je zanemariva, sa ispod 1% ukupne površine poljoprivrednog zemljišta. Struktura poljoprivrednog zemljišta pokazuje da na teritoriji Kantona ima najviše pašnjaka (49,38%), a najmanje oranica (6,07%).

Tabela 2 Poljoprivredno zemljište po općinama Kantona 10 na osnovu CORINE LC klasifikacije (stanje 2006. godine)

Općina	Oranice (ha)	Pašnjaci (ha)	Kultivisano zemljište (ha)	Ostalo poljopr. zemljište (ha)	Močvarno zemljište (ha)	Ukupno (ha)
BOS. GRAHOVO	1.706,62	7.502,63	1.697,62	2.403,48	1.200,38	14.510,73
DRVAR	0	3.987,19	2.814,64	3.701,74	63,76	10.567,33
GLAMOČ	2.160,68	7.254,95	5.629,15	1.713,65	295,18	17.053,61
KUPRES	1.501,35	19.045,40	2.368,22	1.100,20	74,50	24.089,67
LIVNO	1.461,48	18.815,90	12.671,07	3.441,50	183,09	36.573,04
TOMISLAVGRAD	860,68	5.977,34	13.097,08	4.021,33	0	23.956,43
UKUPNO						126.750,80

Izvor: Prostorni plan Kantona 10 (nacrt)

Prema podacima Prehrambeno-tehnološkog fakulteta Mostar ratarske kulture Kantona 10, u kojima prednjači ječam i zob, u ukupnom udjelu poljoprivrednih površina rataskog zemljišta FBiH učestvuju sa oko 7%. Analizom poljoprivredne proizvodnje uočen je blag porast proizvodnje raži, travnato-djetelinskih smjesa i kukuruza-zelenog, a smanjena proizvodnja pšenice i kukuruza u zrnu.

Stočarstvo: U stočarstvu se bilježi porast stoke u govedarstvu, ovčarstvu, svinjogojstvu i porast u oblasti pčelarstva, samim tim je povećana i proizvodnja sira, mlijeka, vune, meda, itd. Tabela ispod prikazuje stepen produktivnosti u ovčarstvu – proizvodnja mlijeka po kantonima po muznoj ovcu. Jedino Posavski kanton ostvaruje veću relativnu produktivnost.

Tabela 3 Produktivnost u proizvodnji mlijeka po kantonima u periodu 2009.-2013. godina

Proizvodnja mlijeka po muznoj ovcu (litara)	2009	2010	2011	2012	2013
K10	73	73	71	71	72
ZHK	42	26	26	27	27
HNK	44	39	40	38	39
TK	23	29	28	25	27
SBK	60	64	64	64	60
USK	37	37	36	36	39

KS	34	33	32	31	33
POK	-	-	140	135	94
BPK	-	-	-	-	-
ZDK	43	40	44	44	45

Izvor: Federalni zavod za planiranje razvoja, 2013.g.

Uzimajući u obzir ukupan broj stanovnika po kantonima relativno na brojčano stanje stoke, Kanton 10 ima razvojni potencijal posebno u uzgoju ovaca i goveda.

Tabela 4 Brojčano stanje stoke u odnosu na druge kantone

2013	Goveda	Ovce	Svinje	Konji	Perad/u hilj. grla	Koze	Košnice pčela
KS	9.303	36.410	299	351	870	1.760	13.110
ZHK	5.342	14.059	7.035	34	98	2.010	13.292
HNK	11.376	95.070	11.632	497	154	13.375	36.400
TK	58.608	58.236	7.218	1.518	9.051	4.299	44.470
SBK	32.865	96.010	16.315	1.365	235	3.807	21.140
USK	34.820	76.635	4.211	894	349	2.705	33.884
K10	19.280	52.507	6.901	235	78	3.056	8.337
POK	3.449	460	23.580	39	516	190	3.405
BPK	2.038	16.000	78	151	19	942	9.150
ZDK	40.201	78.392	11.380	810	1.929	8.469	31.638

Izvor: Federalni zavod za planiranje razvoja, 2013.g.

Voćarstvo: Broj rodni stabala u voćarstvu nije značajnije porastao posljednjih godina i približan je broju iz prethodnih godina. Razlog tome krije se u činjenici da su uslovi za voćarstvo komparativno lošiji u odnosu na druge grane, a voćnjaci predstavljaju najmanji udio u procentu obradivog poljoprivrednog zemljišta kantona (manje od 1%).

Identificirani hazardi na području Kantona 10 vrše mogu imati utjecaj na sektor poljoprivrede. Potencijalno negativan utjecaj mogu imati poplave, suše, požari i tuča/grad. Poplavama je primarno izloženo poljoprivredno zemljište u Livanjskom, Glamočkom i Duvanjskom polju (plavljenje kraških polja), te uz rijeke Bistrica, Žabljak, Sturba, Šuica, Unac. Suše i požari na područjima pogodnim za ispašu stoke ili pripremu sijena i silaže mogu veoma negativno utjecati na stočarstvo, obzirom da pašnjaci čine 49,38% poljoprivrednog zemljišta Kantona. Stoga je neophodno predvidjeti mjere prevencije i zaštite od prirodnih i drugih nepogoda.

Šume u privredi

Na području Kantona 10, većina šumskog fonda nalazi se u državnom vlasništvu (prema nezvaničnim procjenama preko 80% šuma i šumskog zemljišta je u državnom vlasništvu)². Podaci za državne šume preuzeti su iz katastra ŠGD "Hercegbosanske šume" i prema ovom izvoru ukupna površina pod šumom i šumskim zemljištem u državnoj svojini na području Kantona 10 iznosi 283.915,82 ha.

Tabela 5 Šumske površine kojima gazduje ŠGD „Hercegbosanske šume“³

Šumarija	POVRŠINE (ha)			
	Visoke šume	Izdanačke šume	Goleti	UKUPNO
Drvar	23609	11503	6101	41214
Glamoč	30708	3502	24964	59176
B.Grahovo	22582	9081	11328	42993
Kupres	17114	1942	7973	27031
Livno	7151	16876	34004	58032
Tomislavgrad	6069	10282	39479	55831

² S obzirom da zvanični podaci o stanju šumskog fonda u privatnom vlasništvu, na predmetnoj teritoriji, ne postoje, isti nisu razmatrani u ovom dokumentu.

³ Izvor: ŠGD „Hercegbosanske šume“ -Plan poslovanja 2013-2015

UKUPNO	104.580,40	51.012,96	128.322,46	284277
--------	------------	-----------	------------	--------

Izvor: "Hercegobosanske šume", Plan poslovanja 2013-2015.

Drvena zaliha četinara predstavlja oko 60% ukupne zalihe. Iz prethodne tabele vidljivo je da je veliki postotak šuma i šumskog zemljišta neobraslo šumsko zemljište, odnosno goleti (45,2%), dok na visoke šume od ukupnog šumskog zemljišta otpada 36,83%. Na cijeloj teritoriji Kantona 10 izdanačke šume zauzimaju 17,97%. Generalno šumovitost Kantona 10 je prilično niska. U ukupnom bilansu, obraslo šumsko zemljište zauzima 30,79% teritorije Kantona (tabela ispod) , što je ispod prosjeka šumovitosti Bosne i Hercegovine koji iznosi 53%. Međutim, kada gledamo šumovitost relativno u odnosu na drvenu masu i broj stanovnika ona predstavlja 59.616 kubika od 223.480 kubika u FBiH, što je vrlo značajno.

Tabela 6 Bilansi šuma i šumskog zemljišta po općinama Kantona 10

Općina	Površina općine (ha)	Površina šumskog fonda (ha)	Učešće šumskog fonda (%)	Površina šibljaka i goleti (ha)	Učešće šibljaka i goleti (%)
BOS. GRAHOVO	79.170	28.833,25	36,42	35.065,94	44,29
DRVAR	56.102	33.186,19	59,15	12.020,67	21,43
GLAMOČ	104.551	35.068,96	33,54	52.179,38	49,91
KUPRES	57.309	18.221,89	31,80	14.801,94	25,83
LIVNO	98.891	21.449,69	21,69	39.065,80	39,50
TOMISLAVGRAD	97.381	15.166,83	15,57	53.823,28	55,27
UKUPNO	493.404	151.926,81	30,79	206.957,00	41,95

Izvor: "Hercegobosanske šume", Plan poslovanja 2013-2015

Iz gornje tabele je vidljivo da šume i šumsko zemljište Kantona pokrivaju 72,74 %⁴ ukupne teritorije. Najšumovitija općina Kantona jeste Drvar. I pored značajnog šumskog resursa, kao i postojanja tradicije u drvoprerađivačkoj industriji, korištenje šuma u privredne svrhe je na niskoj razini. Nizak je i stepen valorizacije nedrvenih šumskih proizvoda (npr. šumski plodovi za prehranu, proizvodi za industrijsku preradu), kao i korištenje šuma i šumskog zemljišta za potrebe stočarstva, odmor i rekreaciju, itd.

Turizam i ugostiteljstvo

Na području Kantona 10 u okviru pružanja usluga u ugostiteljstvu registrirano je 26 hotela i motela. Najznačajniji je promet u zimskom turizmu gdje se ističe Kupres sa svojim smještajnim kapacitetima i ostalim uslugama zimskog turizma. Broj dolazaka turista varira približno oko istog broja kroz sve godine praćenja dolazaka (tabela ispod). Najveći broj ostvarenih noćenja je bio u 2012. godini, gdje je ujedno ostvareno najmanje dolazaka turista što znači da su turisti duže vremena provodili na prostoru Kantona 10. Ako se pogleda broj raspoloživih ležajnih kapaciteta, on raste iz godine u godinu te je u 2013. godini veći u odnosu na prethodnu za 10%. Poznajući prilike i mogućnosti za razvoj turizma na prostoru Kantona 10, postojeći kapaciteti i smještajne jedinice su nedovoljni, tj. nedostaje više turističkih kompleksa koji bi poboljšali turističku infrastrukturu i podigla kvalitetu turističke ponude.

Tabela 7 Dolasci i noćenja turista

	Dolasci turista			Noćenja turista		
	2011	2012	2013	2011	2012	2013
Hoteli	4.070	3.780	5.606	7.472	7.682	5.230
Moteli	249	365		315	368	

⁴ U ove bilanse su uključene i površine šibljaka i goleti.

Pansioni	150	213		189	156	
Ukupno	4.469	4.358	5.606	7.978	8.206	5.230
Broj ležaja	607	618	689			

Izvor: Vlada Kantona 10, 2014.g.

Promet u ugostiteljstvu na području Kantona 10 od 2009. godine je u stalnom porastu, te je u 2013. godini u odnosu na 2012. godinu veći za 12%, a u odnosu na 2009. godinu rast prihoda je veći za 46% (tabela ispod). Ukupno ostvareni promet u ugostiteljstvu za 2013. godinu, u iznosu od 3.071.718 KM, sudjeluje sa 0,73% u ukupnom ostvarenom BDP-u Kantona 10, što ukazuje na činjenicu da su turizam i ugostiteljstvo nerazvijeni i zapostavljeni kao poslovne grane koje imaju veliki potencijal za rast i razvoj.

Tabela 8 Promet u ugostiteljstvu u (000 KM)

	2009	2010	2011	2012	2013
Privatna svojina	1.602.716	1.591.739	1.958.915	2.670.742	3.071.718
Mješovita svojina	43.708	46.954	43.190	30.800	
UKUPNO	1.646.426	1.638.693	2.002.105	2.701.542	3.071.718

Izvor: Vlada Kantona 10, 2014.g.

Trgovina

U oblasti trgovine evidentna je zastupljenost velikih trgovačkih tvrtki. Na prostoru Kantona pored trgovačkog lanca Konzum i FIS, djeluju i lokalni trgovački centri i to: Pavić, Ivanović i Matković u Livnu; Violeta i Kamensko na području Tomislavgrada, te TP Oaza u Drvaru. U oblasti trgovine zaposleno je ukupno 1.462 radnika.

Industrija

U Kantonu 10 u sektoru industrije, 2013. godina je bila teška u većim industrijskim subjektima. Zatvoreno je nekoliko većih firmi i otpušten je veliki broj radnika (oko 450), što je izazvalo socijalne probleme i druge negativne posljedice. Indeks industrijske proizvodnje prema strukturi ispod pokazuje da je Kanton 10 blizu FBiH prosjeka samo u prehrambenoj proizvodnji.

Tabela 9 Struktura industrijske proizvodnje u poređenju sa FBiH

	2012 / 2011	
	Federacija BiH	Kanton 10
INDUSTRIJA - UKUPNO	95,6	72,7
Vađenje ruda i kamena	95,9	89,2
Prerađivačka industrija	97,9	71,5
Proizvodnja prehrambenih proizvoda i pića	99,2	96,8
Proizvodnja kemikalija i kemijskih proizvoda	111,9	-
Proizvodnja i opskrba električnom energijom, gasom i vodom	89,1	-

Izvor: Makroekonomski pokazatelji po kantonima, 2012.g.

Poredeći Indeks industrijske proizvodnje sa drugim kantonima, nalazimo da je Kanton 10 na zadnjem mjestu sa indeksom od 72%.

Tabela 10 Struktura industrijske proizvodnje po kantonima

Kanton	Struktura ind proizvodnje u %		2011/ 2010	2012/ 2011
	2011	2012		
Unsko-sanski	3,0	2,9	93,7	95,0
Posavski	0,9	1,4	92,5	145,2
Tuzlanski	30,1	30,7	108,5	100,9
Zeničko-dobojski	20,2	20,0	104,9	95,3

Bosansko-podrinjski	0,8	0,8	73,6	103,1
Srednjobosanski	6,5	6,3	101,2	93,1
Hercegovačko-neretvanski	9,9	9,7	73,8	86,7
Zapadno-hercegovački	2,5	2,4	121,6	93,3
Kanton Sarajevo	23,5	23,3	94,8	93,5
Kanton 10	2,6	2,5	94,4	72,7
Federacija BiH	100,0	100,0	102,5	95,6

Izvor: Federalni zavod za statistiku, 2013.g.

Rudarstvo

Rudarstvo je u Kantonu 10 uz drvenu industriju najaktivnija gospodarska grana. Kanton 10 ima velike zalihe energetske mineralne sirovine (ugalj, područja Čelebić i Kongora), a i značajne zalihe drugih sirovina (kamen, boksit, itd.). Ležište Kongora je već eleborirano i revidirano, ali je izgradnja TE Kongora još uvijek neizvjesna. Trenutno jedini rudnik ugljena u Kantonu 10 je J.P. „Tušnica“ gdje se eksploatira mrki ugljen i lignit, ali je u vrlo teškoj situaciji. Na temu konsolidacije ovog rudnika radi se već dulje vrijeme zajedno sa JP EP HZ HB Mostar i u tim aktivnostima učestvuju Vlada i Skupština Kantona 10.

Poslovni subjekti Kantona 10

Na prostoru Kantona 10 je do 2014. registrirano ukupno 4.789 poslovnih subjekata (pravne i fizičke osobe, tijela državne vlasti i uprave, te lokalne vlasti i uprave) što u odnosu na broj registriranih poslovnih subjekata u FBiH predstavlja tek 4,72%. Prema podacima iz 2013.g., broj poslovnih subjekata po glavi stanovnika za Kanton 10 iznosi 60,1. S obzirom da ovaj pokazatelj za FBiH iznosi 55,1 može se zaključiti da Kanton 10 ima solidnu poziciju u odnosu na FBiH i većinu kantona.

U ukupnom broju registriranih poduzeća dominiraju mikro i mala poduzeća (tabela ispod). Oko 90% radne snage uposleno je u mikro preduzećima, koja ne stvaraju znatnu dodatnu vrijednost, ili velikim preduzećima, čija je budućnost neizvjesna.

Tabela 11 Kretanje broja registriranih poduzeća prema broju zaposlenih na području Kantona 10 u 2010., 2011., 2012. i 2013. godini

Vrsta poduzeća ⁵	2010	2011	2012	2013
Mikro	531	466	490	460
Mala	158	150	163	161
Srednja	21	20	21	20
Velika	5	5	5	4
Ukupno:	715	641	679	645

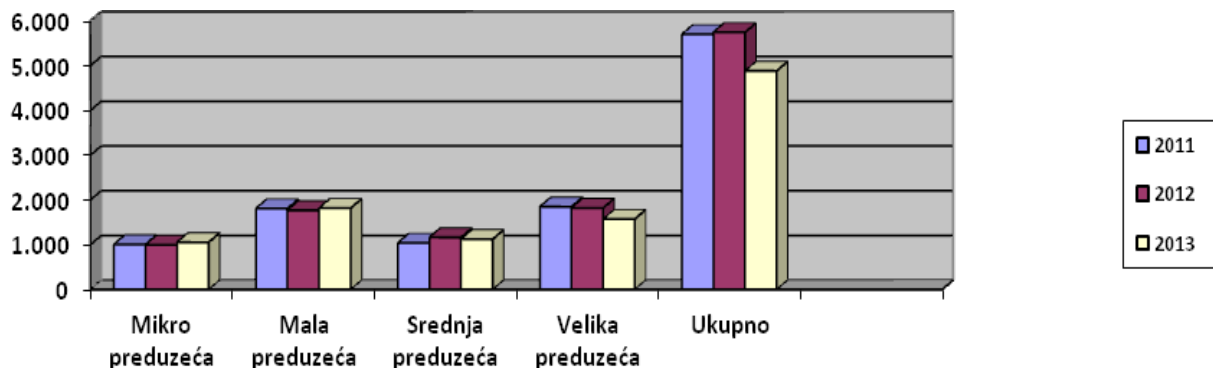
Izvor: Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta, 2014.g.

Prosječan iznos isplaćene neto plaće u Kantonu 10 u 2012. godini iznosio je 814 KM, što čini 98% prosjeka FBiH (830 KM), a u 2013.g. 838 KM što čini 99% prosjeka FBiH (845 KM).

Najveći broj zaposlenih je u prerađivačkoj industriji, trgovini, poljoprivredi i obrazovanju. Iz sljedećeg grafikona vidi se da je najveći broj radnika zaposlen u malim i velikim poslovnim subjektima na prostoru Kantona 10, te je vidljivo smanjenje broja zaposlenih radnika (za 861 radnika) u 2013.g. u odnosu na 2012. i 2011. godinu.

Grafikon 1 Broj zaposlenih radnika, po veličini preduzeća

⁵ Klasifikacija poduzeća prema broju zaposlenih prikazana je u skladu s EU standardima: mikro – od 1 do 9 zaposlenih, mala – od 10 do 49 zaposlenih, srednja – od 50 do 250 zaposlenih i velika – preko 250 zaposlenih.

Izvor: Federalni zavod za planiranje razvoja, 2014.g.

Općina Livno ima najveći broj zaposlenih u 2011.g. i 2012.g. ali sa konstantnim padom zaposlenih radnika. Općina Tomislavgrad slijedi na drugom mjestu sa konstantnim rastom radnika, te u 2013. godini prednjači po broju zaposlenih u odnosu na općinu Livno i u odnosu na ostale općine u Kantonu 10. Najmanji broj zaposlenih radnika je u općini B. Grahovo.

Obrti i samostalne djelatnosti

Na području Kantona 10 je u 2013. godini bilo 1.964 obrta. Najviše obrtnika ima općina Tomislavgrad – 573, što je 29,17% ukupnog broja svih registriranih obrta na području Kantona 10. Slijede općina Livno sa 556 obrta (28,3%), Drvar sa 443 obrta (22,55%), Glamoč sa 152 obrta (7,74%), Kupres sa 122 obrta (6,21%) i Bosansko Grahovo sa 118 obrta (6%).

Prema vrsti djelatnosti, najveći je udio trgovačkih, ugostiteljskih i zanatskih obrtničkih samostalnih djelatnosti. Od ukupnog broja registriranih samostalnih djelatnosti na području Kantona 10 u 2013. godini, 28,1% je bilo registrirano za djelatnost trgovine, popravka motornih vozila, motocikla i predmeta za vlastitu upotrebu i domaćinstva, poljoprivrede, šumarstva i ribarstva (25,4%), te u sektoru ugostiteljstva (20,97%). Po zastupljenosti slijede obrti u ostalim uslužnim djelatnostima (7,64%), prerađivačkoj industriji (5,45%), prijevoz i skladištenje (4,32%).⁶

Poslovne zone

U razvoj poduzetničkih zona, koje bi mogle da budu ključni segment razvoja pojedinih lokalnih zajednica, nije se intenzivnije ulagalo do 2008. godine⁷. U periodu 2008-2013. godina napravljeni su pozitivni pomaci kada je u općini Livno na prostoru poslovne zone Jug omogućeno kupovanje zemljišta svim poduzetnicima po cijeni 1 KM/m², uz uvjet da se vrši zapošljavanje u proizvodnoj djelatnosti. Trenutno u Kantonu ima 8 poslovnih zona, koje su smještene u tri općine (Livno, Tomislavgrad, Kupres). U poslovnim zonama Jug i Vučilov Brig prevladavaju mala i srednja poduzeća sa po 1-9 zaposlenih i 10-50 zaposlenih. Privlačenjem investitora u poslovne zone, čiji je kapacitet neiskorišten, omogućilo bi se zapošljavanje više stanovnika.

Podrška poslovanju

Prilikom pokretanja posla postoje značajna administrativna ograničenja što obeshrabruje potencijalne investitore. U narednom periodu neophodno je raditi na uklanjanju administrativnih barijera.

⁶ Prema zakonu FBiH trgovinske i ugostiteljske radnje se ne klasificiraju kao obrti, ali u kontekstu ove analize i prema vrsti djelatnosti, vlasničkoj strukturi i prosječnom broju zaposlenih možemo ih svrstati u istu istu grupu poslovnih subjekata.

⁷ Te godine je Federalno Ministarstvo poduzetništva i obrta pokrenulo projekt razvoja poduzetničkih zona na prostoru FBiH.

U Kantonu 10 Gospodarska komora i Obrtnička komora pružaju određenu potporu poslovnim subjektima. Vlada Kantona 10 imala je godišnji program poticaja za malo i srednje poduzetništvo u obliku subvencije kamata na odobrene kredite poslovnih subjekata. Ta potpora je izostala u nekoliko zadnjih godina. Potpora koju je 2014.g. Vlada Kantona 10 odobrila poslovnim subjektima bila je vezana za industrijsku proizvodnju sa iznosom od 175.000 KM.

Analiza uvoza i izvoza

Iz tabele ispod vidi se da je od 2011. godine pokrivenost uvoza izvozom u konstantnom padu zbog negativnih kretanja na tržištu, gospodarske krize koja je pogodovala zatvaranju poslovnih subjekata i samim time utjecala na smanjenje količine proizvodnje i izvoza domaćih proizvoda. Najveći izvoznici sa prostora Kantona 10 su zastupljeni u drvenoj industriji, gdje se izvozi drvena masa kao poluproizvod i najvećim dijelom kao sirovina; slijedi mljekarska industrija gdje se izvoze gotovi proizvodi, kao što je poznati Livanjski sir. Uvoz u Kanton 10 koji je u znatnoj mjeri ispred izvoza prednjači u uvozu prehrambenih proizvoda i potrepština što znatno otežava domaću proizvodnju i stvara veliku konkurenciju domaćim subjektima ponajviše u dosta nižim cijenama proizvoda iz uvoza.

Tabela 12 Robni izvoz i uvoz na području Kantona 10 u periodu od 2010. do 2013. godine

	2010	2011	2012	2013
Izvoz	116.150.000	184.232.883	113.448.000	80.666.000
Uvoz	194.368.000	260.726.143	186.071.000	163.442.000
Saldo VTB	-78.218.000	-76.493.530	-72.623.000	-82.776.000
Pokrivenost uvoza izvozom (%)	59,76	70,66	60,97	49,35

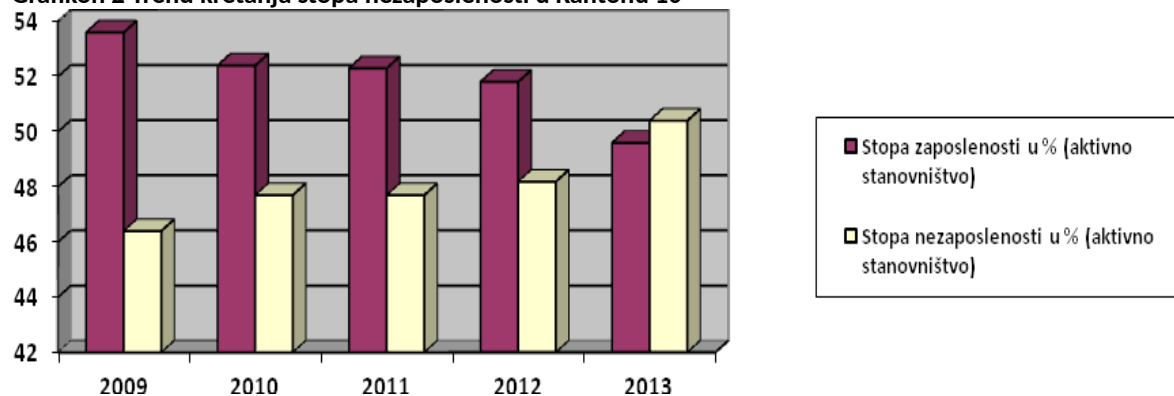
Izvor: Federalni zavod za programiranje razvoja, 2013.

1.1.4. Pregled stanja i kretanja na tržištu rada

Zaposlenost

Broj zaposlenih osoba u Kantonu 10 za 2013. godinu iznosio je 9.360, što je u odnosu na prethodnu godinu manje za 209 ili 2,2%. Ukupan broj zaposlenih u Kantonu 10 sudjeluje u ukupnom iznosu zaposlenih osoba u FBiH sa 2,2%. Na prostoru Kantona 10 u 2013. godini evidentirano je 51.207 radno sposobnih osoba ili 3,19% od ukupnog broja radno sposobnog stanovništva u FBiH.

Grafikon 2 Trend kretanja stopa nezaposlenosti u Kantonu 10

Izvor: Federalni zavod za planiranje razvoj, 2014.g.

Dramatičan pad aktivnosti na tržištu rada u Kantonu 10 posebno je evidentan kada iste parametre uporedimo sa nivoom FBiH za isti period. Premda FBiH bilježi kontinuiran pad stope zaposlenosti aktivnog stanovništva i rast stope nezaposlenosti, on nije tako drastičan kao u slučaju Kantona 10.

Analiza strukture zaposlenosti prema makroekonomskim pokazateljima kantona, iz Federalnog zavoda za planiranje razvoja, daje procjenu broja uposlenih u javnom ili većinski javnom sektoru pod stavkama Javna uprava i odbrana; obavezno socijalno osiguranje, obrazovanje i djelatnosti zdravstvene i socijalne zaštite u odnosu na ostale sektore. Kada izoliramo ova tri sektora u odnosu na druge, primjećujemo pozitivan trend u rastu stope zaposlenosti dok je za sve ostale sektore trend negativan.

Tabela 13 Struktura zaposlenosti prema sektorima

Odnos zaposlenosti	2009	2010	2011	2012	2013
Ukupno	9.753	9.568	9.658	9.569	9.360
Javna uprava, obrazovanje i zdravstvo	31,08%	31,97%	32,77%	33,90%	34,63%
Ostali javni i privatni sektor	68,91%	68,02%	67,22%	66,09%	65,36%

Izvor: Federalni zavod za planiranje razvoj, 2014.g.

Na razini Kantona nije izrađena niti jedna strategija za povećanje broja zaposlenih, kao niti jedan drugi dokument koji bi ukazao na nedostatak potrebne radne snage za određeni sektor odnosno proizvodnu i uslužnu djelatnost. Po starosnoj strukturi najzastupljeniji su djelatnici u životnoj dobi između 45-49 godina (14,67%), zatim slijedi starosna dob od 35-39 godina (14,52%). U ukupnom broju zaposlenih osoba na prostoru Kantona 10 žene su zastupljene sa 39,15%, odnosno ima 3.277 zaposlenih žena.

Nezaposlenost

Sve općine na prostoru Kantona 10 imaju isti gorući problem, kao i cijela država BiH, a to je nezaposlenost koja u velikoj mjeri utječe na demografsku sliku i kretanja stanovništva. Velika nezaposlenost je posljedica niskog nivoa ekonomskih aktivnosti i ekonomske krize koja je nastupila 2008. godine.

Ukupan broj nezaposlenih osoba u Kantonu 10 je u posljednje četiri godine porastao za 12,45% (2009.g.: 8441; 2013.g.: 9.492). Prema podacima iz 2013.g., stupanj nezaposlenosti u Kantonu 10 je nešto veći od 50% radno sposobnog stanovništva (tabela ispod), što je za 3% više u odnosu na stupanj nezaposlenih u FBiH. Najveći broj nezaposlenih je u općini Livno (43% od ukupnog broja nezaposlenih); slijedi općina Tomislavgrad sa 29,22%; te Drvar sa 14,02%. Najmanji broj nezaposlenih je u općini Bosansko Grahovo sa 3,10% ali je ujedno i najmanji broj osoba aktivnog stanovništva u odnosu na druge općine. U ukupnom broju nezaposlenih osoba u 2013. godini na prostoru Kantona 10 ima 4.608 žena, što predstavlja 48,5% ukupnog broja nezaposlenih u Kantonu.

Tabela 14 Stupanj nezaposlenosti po općinama u Kantonu 10 u 2013. godini

Općina	Broj nezaposlenih	Prosječan broj zaposlenih	Aktivno stanovništvo	Stupanj nezaposlenosti u %
B. Grahovo	295	349	644	45,8
Drvar	1.331	851	2.182	61,0
Glamoč	591	507	1.098	53,8

Kupres	417	800	1.217	34,3
Livno	4.084	4.189	8.273	49,4
Tomislavgrad	2.774	2.664	5.438	51,0
Kanton 10	9.492	9.360	18.852	50,4
FBiH	391.942	435.113	827.055	47,4

Izvor: Federalni zavod za programiranje razvoja 2013.

Prema analizi pada zaposlenosti prema djelatnostima (sektorima), dramatičan pad broja zaposlenih u 2013. godini zabilježen je u sektorima industrijske proizvodnje i posredovanja nekretninama. To je indikator suficitarnih zanimanja na tržištu. S druge strane, najveće plaće i relativno stabilna zaposlenost karakteriziraju sektore snabdjevanja energijom, financijskih usluga, informacione tehnologije i komunikacije i građevinarstva. Primijetan je i rast zapošljavanja u poljoprivredi i djelatnosti pružanja smještaja. Ovo su indikatori relativne konkurentnosti pomenutih sektora i vjerovatno je da su ovi sektori absorbirali jedan dio formalno nezaposlene populacije. Uzimajući obzir registrirano iseljavanje osoba u dobi 19 – 24 godine, posebice u susjednu Republiku Hrvatsku, a što je imalo za posljedicu nominalno smanjenje registriranih nezaposlenih osoba na nivou Kantona, može se zaključiti da je zapošljivost ovih kadrova još i niža.

Penzioneri

Na prostoru Kantona 10 u 2013. godini bilo je 6.175 osoba koje primaju mirovinu. Broj osoba koje su u mirovini na prostoru FBiH u 2013. godini iznosio je 388.676, što je za 1,8% više nego u istom razdoblju prethodne godine. Broj umirovljenika u Kantonu 10 čini 1,6% ukupnog broja umirovljenika u FBiH. Ako usporedimo ukupnu prosječnu mirovinu na razini FBiH (370,81 KM) sa onom u Kantonu 10 dolazimo do toga da je prosječna mirovina u FBiH veća za 15% u odnosu na prosječnu mirovinu u Kantonu 10, koja je iznosila 315,02 KM u 2014. godini.

1.1.5. Društvene djelatnosti i društveni razvoj

Obrazovanje: U Kantonu 10 obrazovanje, kultura i sport su u isključivoj nadležnosti Kantona. Financiranje cjelokupnog obrazovnog sustava vrši se iz kantonalnog proračuna. Financiranje obuhvaća plaće i prijevoz djelatnika u osnovnom školstvu, prijevoz učenika, plaće i prijevoz djelatnika u srednjem školstvu i sufinanciranje visokog školstva Sveučilišta u Mostaru.

Predškolsko obrazovanje: Zakonom o predškolskom odgoju i obrazovanju Kantona 10⁸ definirane su temeljne odredbe ustroja i djelovanja ustanova predškolskog odgoja i obrazovanja. Trenutno na prostoru Kantona 10 djeluje šest ustanova predškolskog odgoja i obrazovanja od kojih su tri privatni vrtići. U narednom periodu postoji potreba da se stvore uvjeti za predškolski odgoj i obrazovanje, po programu od 150 sati, za djecu koja nisu u mogućnosti redovno pohađati vrtiće.

Tabela 15 Pregled predškolskih ustanova u Kantonu 10 u 2013. godini

Naziv ustanove	Broj djece	Broj odgajatelja	Ostali uposleni	Ukupan broj uposlenih
Pčelice Livno	140	15	7	22
Dječiji vrtić Tomislavgrad	96	6	6	12
Pahuljice Kupres	24	3	1	4
Dječiji vrtić Glamoč	25	2	2	4

⁸ Zakon je usvojen krajem 2009. godine (Narodne novine HBŽ, broj: 9/09) i usaglašen je sa Okvirnim zakonom o predškolskom odgoju i obrazovanju BiH

Mali princ Livno	48	2	2	4
Sunčev sjaj Livno	70	7	3	10
Ukupno	402	35	21	56

Izvor: Ministarstvo znanosti, prosvjete, kulture i športa K10

Osnovno obrazovanje: Program osnovnog odgoja i obrazovanja izvodi se kao program devetogodišnjeg osnovnog obrazovanja od 2006/2007. školske godine. Na području Kantona 10 djeluje 9 javnih ustanova osnovnog odgoja i obrazovanja, a u okviru tih ustanova djeluje 45 područnih osnovnih škola. U sklopu osnovnog obrazovanja na području Kantona 10 djeluju i dvije osnovne glazbene škole. Demografska kretanja odražavaju se i na osnovno obrazovanje u Kantonu. Tako se broj djece u osnovnim školama u Kantonu 10 u periodu 2007-2013 smanjio za 1128, što predstavlja pad od ca. 17%.

Tabela 16 Pregled broja djece u osnovnom obrazovanju u svim općinama u Kantonu 10 2007-2013. godine

Godina	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Broj djece u osnovnim školama u Kantonu 10	6661	6512	6389	6316	5989	5713	5533

Izvor: Ministarstvo znanosti, prosvjete, kulture i športa K10

Problemi sa kojima se suočavaju osnovne škole odnose se na pad broja upisane djece, nedovoljnu opremljenost nastavnim učilima, manjak odgovarajućeg nastavnog kadra, naročito u područnim školama kojih ima 45. Kanton nema dovoljno mogućnosti za dosljednu primjenu važećih pedagoških standarda i normativa, te je potrebno prilagoditi standarde i poboljšati zakonski okvir za osnovno obrazovanje.

Srednješkolosko obrazovanje: Ustanove srednjeg obrazovanja na području Kantona 10 su: 2 opće gimnazije i 6 stručnih škola⁹. Broj učenika koji redovito pohađaju srednje škole porastao je sa 2657 u 2007.g. na 2815 učenika u 2013.g. Promatrajući strukturalno, pak, ukupan broj završenika u posljednje četiri godine u gimnaziji je konstantan, dok je zabilježen porast završenika u tehničkim školama. Broj nastavnog osoblja je konstantan i iznosi 236. Za kvalitetnije obrazovanje u srednjim školama potrebno je prilagoditi zakonske i podzakonske akte.

Visoko obrazovanje: Na području Kantona 10 nema registriranih visokoškolskih ustanova. Većina studenata ovog Kantona pohađa studije na Sveučilištu u Mostaru sa kojim postoji suradnja sa dva isturena odjela za studij informatike i studij poljoprivrede. Ispod se nalazi tabelarni prikaz proračuna koje Kanton izdvaja za stipendije sudenata sa ovog područja po godinama i ovaj vid podrške će se nastaviti.

Tabela 17 Pregled izdvajanja za stipendije za visokoškolsko obrazovanje 2007-2013. godine

Godina	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Godišnji iznos	35.250	28.250	47.000	36.250	44.400	38.250	42.000

Izvor: Ministarstvo znanosti, prosvjete, kulture i športa K10

Uzimajući u obzir podatak dobijen iz općine Bosansko Grahovo da više od 10% iseljenika posjeduje visoku stručnu spremu, kao i podatak o visokom učešću osoba koje se iseljavaju iz Kantona 10 radi

⁹ Profili koje obrazuju srednje škole su: opći obrazovni profil – gimnazija, ekonomista, komercijalista, prodavač, elektrotehničar, elektromehaničar, elektroinstalater, tehničar za računalstvo, tehničar za vozila i vozna sredstva, strojarski tehničar, tehničar za mehatroniku, hotelijersko-turistički tehničar, građevinski tehničar za niskogradnju, automehaničar, bravar, autolimar, kuhar, konobar, frizer.

studiranja u susjednoj Republici Hrvatskoj, može se zaključiti da je zapošljivost ovih kadrova izrazito niska.

Kultura i sport: Djelatnost kulture i sporta još nije u potpunosti zakonski regulirana. U tijeku su procedure donošenja zakona u području kulturne baštine i sporta. Za sada se djelatnosti kulture i sporta financiraju na temelju javnih potreba iz sredstava proračuna. Prostorni raspored objekata kulture karakterizira koncentracija u općinskim centrima. Najveći dio ruralne teritorije je potpuno nepokriven objektima kulture. Pored kulturnih centara, u Kantonu 10 postoje tri muzeja: Muzej Franjevačkog samostana Tomislavgrad u Tomislavgradu, Franjevački muzej i samostan Gorica u Livnu i Muzej „25. maj 1944” u Drvaru.

Na području Kantona 10 egzistiraju dvije sportske dvorane, u Livnu i Tomislavgradu. U toku je izgradnja sportske dvorane u Kupresu. Fiskulturne sale se nalaze u sklopu školskih objekata. Na teritoriji Kantona nalaze se dva sportska aerodroma u općinama Livno i Tomislavgrad. Od otvorenih sportskih terena u nadležnosti sportskih društava postoje dva veća sportska centra u Drvaru i Livnu, hipodrom u općini Kupres, uređeni tereni za zimske sportove na teritoriji općine Kupres i veliko nogometno igralište, sa tri pomoćna terena u općini Tomislavgrad. Za unaprjeđenje sporta i tjelesnog odgoja neophodno je planirati prostor za izgradnju sportskih dvorana i većih površina u urbanim sredinama za polivalentne sportske sadržaje (pješačke i biciklističke-rolerske staze, trim staze, parkove itd.), otvoreni bazen u Livnu i Tomislavgradu i otvorene sportske terene u urbanim sredinama.

Zdravstvo: Sistem zdravstvene zaštite u domeni je Kantona 10, a na nivou Federacije BiH donose se strateške smjernice. Strateški plan za reformu zdravstvenog sistema FBiH 2008.-2018. godine definirao je cilj uspostave integrirane zdravstvene zaštite, kontrole kvalitete i potrošnje uz odgovorno upravljanje resursima u zdravstvu. Usluge zdravstvene zaštite koje se pružaju na području Kantona 10 obuhvaćaju primarnu, sekundarnu i tercijarnu zdravstvenu zaštitu:

- Primarna zdravstvena zaštita pruža se u 5 ambulanti domova zdravlja i područnim ambulantom porodične medicine,
- Sekundarna zdravstvena zaštita na području Kantona 10 se provodi djelomično u domovima zdravlja koji pružaju konzultativno-specijalističke, dijagnostičke, stomatološke i laboratorijske usluge, u privatnim ordinacijama specijalističke medicine i u okviru kantonalne bolnice "Dr. fra Mihovil Sučić",
- Bolnice pružaju sekundarnu i dio tercijarne zdravstvene zaštite u okviru sljedećih djelatnosti: dijagnostika, bolničko liječenje, konsultativno-specijalistička zdravstvena zaštita. Pacijenti kojima se ne može pružiti odgovarajući tretman, upućuju se u Sveučilišnu kliničku bolnicu u Mostaru.

Opremljenost bolnica na području Kantona 10 nije usklađena s standardima EU-a. Financijske poteškoće uzrok su nedovoljne materijalno-tehničke opremljenosti većine ustanova (npr. broj kreveta i opremljenost ustanova ne zadovoljavaju potrebe), nedovoljnog broja zdravstvenih radnika i česte fluktuacije liječnika. Provođenje preventivnih programa za rano otkrivanje bolesti, kao i osviještenosti stanovništva o važnosti brige za zdravlje, na niskom je nivou.

Socijalna skrb i zaštita: Na području Kantona 10 djeluju četiri centra za socijalni rad (Livno, Glamoč, Tomislavgrad, Kupres), dvije službe za socijalni rad pri općinskom tijelu uprave (Drvar i B. Grahovo) i oko 30 udruženja koja djeluju volonterski s ciljem poboljšanja položaja i uslova života socijalno ugroženih građana. Centri za socijalni rad obavljaju poslove iz područja socijalne skrbi i zaštite djece, smještaja punoljetnih osoba i djece u ustanove socijalne zaštite i udomiteljske porodice, te pružaju

korisnicima usluge u obliku novčane i druge materijalne pomoći. Prosječni mjesečni iznos stalne novčane pomoći je 100 KM. Broj korisnika svih oblika socijalne pomoći je 2008. godine bio 3.472 korisnika, a u 2011. godini je porastao na 5.322 korisnika. Broj intervencija socijalne zaštite ima tendenciju rasta. Broj obrađenih slučajeva u centrima socijalne zaštite u 2012. godini je iznosio 61.811, što je gotovo 10 puta više nego u 2008. godini kad je obrađeno 6.206 slučajeva. Na području Kantona postoji manjak domova za stare i iznemogle, te ustanova za djecu bez roditeljskog staranja, duševne bolesnike, ovisnike i maloljetne prijestupnike, pa se osobe smještaju u ustanove za tu svrhu izvan Kantona.

Prihodi centara za socijalni rad su u periodu 2008-2012. godine povećani izdvajanjem iz kantonalnog proračuna. Međutim, u sistemu socijalne zaštite postoji manjak finansijskih sredstava u odnosu na potrebe, pa se pojedini oblici socijalne zaštite predviđeni kantonalnim i federalnim zakonskim propisima ne provode (npr. isplate dječjeg doplatka, itd.) i nije zaposleno dovoljno stručnog kadra.

Organizacije civilnog društva: Prema evidenciji Ministarstva pravosuđa i uprave na području Kantona 10 djeluje preko 400 udruga. Ne postoje pouzdani podaci o tome koliki je procenat aktivnih udruga koje doprinose razvoju Kantona. Vlada Kantona svake godine iz proračuna izdvaja određena sredstva za realizaciju projektnih aktivnosti udruga, ali ne postoji zvaničan sporazum o saradnji kantonalnih institucija sa nevladinim sektorom. Udruga Centar za građansku suradnju sa sjedištem u Livnu radi na jačanju i razvoju nevladinih organizacija, te prati provođenje Sporazuma između organizacija civilnog društva i općina.

Socijalna, imovinska i lična sigurnost građana: Na području Kantona 10 se, u odnosu na druge kantone u FBiH, nalazi najviše neotkrivenih mina iz perioda 1992-1995. Krajem 2013. godine registrirano je oko 100 km² minski sumnjive površine. Prema predviđenom planu u BiH do 2019. godine treba očistiti ili obilježiti sva minski sumnjiva područja. Sadašnjom brzinom napredovanja razminiranja to neće biti moguće, što predstavlja problem za razvoj gospodarstva i turizma.

1.1.6. Javna infrastruktura

Jedan od osnovnih preduslova za dalji društveno-ekonomski razvoj Kantona 10 je razvoj saobraćajne infrastrukture. Saobraćajni sistem mora svrsishodno razvojno i ekonomski povezati sva područja Kantona s FBiH i BiH, spojiti Kanton sa regionalnim tranzitnim koridorima, te pružati dobre uslove za efikasan i siguran prijevoz ljudi, roba i dobara.

Cestovni saobraćaj: Prema dostupnim podacima Kanton 10 ima ukupno 1.150 km kategoriziranih cesta, a od toga: magistralnih cesta cca 380 km, regionalnih cesta cca 320 km i lokalnih cesta cca 450 km¹⁰. Nadležnost i upravljanje je podijeljeno na federalnu (magistralne ceste), kantonalnu (regionalne ceste) i općinsku (lokalne ceste) razinu. Magistralne ceste na području Kantona čine oko 18,5% ukupne mreže magistralnih cesta na području FBiH, a regionalne ceste na području Kantona čine oko 13% ukupne mreže regionalnih cesta na području FBiH. Lokalne ceste na području Kantona 10 imaju nezamjenjivu ulogu za razvoj i prometno povezivanje manjih naselja – mjesnih zajednica i sela¹¹. Što

¹⁰ Podatak za lokalne ceste zasniva se na procjenama općinskih službi

¹¹ Naprijed navedeni podaci su utemeljeni na još uvijek važećoj kategorizaciji javnih cesta u Federaciji BiH. Od 15.11.2014. godine u primjeni je nova Odluka o razvrstavanju cesta u autoceste i brze ceste, magistralne ceste i regionalne ceste kojom je djelomično promijenjena struktura razvrstanih cesta na području Kantona 10.

se tiče sigurnosti prometa u promatranom razdoblju prisutan je trend smanjenja broja prometnih nezgoda i stradanja u njima.

Željeznički saobraćaj: Željeznička infrastruktura je postojala do 1976. godine u općini Drvar, ali na žalost nikada nije obnovljena. U narednom periodu, obzirom na prirodne resurse i položaj Kantona 10, treba procijeniti potrebu za povezivanje željezničkim prometom pravaca Livno-Čapljina i Livno-Bihać.

Zračni saobraćaj: Trenutno ne postoji infrastruktura zračnog saobraćaja u upotrebi u Kantonu 10. Sportski aerodromi (v. Poglavlje 3.1.6.) će biti u funkciji sportskih letjelica i zračnih jedrilica. Projekt A-3 NET koji se bavi uspostavljanjem i jačanjem mrežne infrastrukture malih letjelišta na sjevernom Jadranu i predalpskom području je jedan od samo nekoliko projekata koji se bave problematikom razvoja malih aerodroma, a koji se sufinanciraju putem EU fondova.

Energetska infrastruktura: Prirodni resursi Kantona 10 su neadekvatno iskorišteni iako postoji ekonomski potencijal za njihovu eksploataciju posebno u sektoru biomase i energije vjetra. Eksploatacija šuma, kao i drvna industrija generišu značajne količine otpada koji se može iskoristiti u energetske svrhe – za sagorijevanje (otpaci iz drvne industrije, ogrjevno drvo, šumski otpad, ostaci orezivanja višegodišnjih nasada i sl.). Postoji potencijal i za proizvodnju biogasa iz komunalnog otpada, stočarstva i namjenskih usjeva za energetske potrebe. Projektovani kapaciteti energije vjetra u općini Kupres su sada 300 MW što svrstava Kupres u najkvalitetniju zonu na Balkanu. Bolje iskorištenje velikog energetskeg potencijala, uz očuvanje životne sredine, otvorilo bi mogućnost za intenzivniji razvoj Kantona.

Djelatnost distribucije električne energije do krajnjih kupaca obavlja javno poduzeće elektroprivrede Hrvatske Zajednice Herceg-Bosne Mostar odnosno JP HZ HB Mostar. U posljednjih nekoliko godina vršene su intenzivne aktivnosti na pripremi dokumentacije za izradu idejnog projekta rudnika i termoelektrane Kongora na lokalitetu Duvanjskog polja. Taj projekat je u toku.

U okviru plinifikacije BiH i K10, neophodno je planirati prostor za glavni plinovod na pravcu Lašva-Vitez-Travnik-Bugojno-Livno putem kojeg bi se vezala BiH na plinovodni sustav Hrvatske. Energetski institut Hrvoje požar izradio je Predinvesticijsku studiju plinifikacije za Kanton 10, koja predstavlja osnov za budući projekat.

Telekomunikacije: Kada je u pitanju fiksna telefonija, stanje u Kantonu 10 je sljedeće: instalirano je ukupno 35 pretplatničkih stupnjeva; ukupno instalirani kapacitet iznosi 23.673 pretplatničkih priključaka; iskorišteni kapacitet je 16.447 pretplatničkih priključaka; internet priključaka ima 7.980; IPTV ima 3.253 televizijskih priključaka. Što se tiče mobilne telefonije HT ERONET, u Kantonu 10 je instalirano ukupno 64 baznih postaja koje pokrivaju cijeli teritorij Kantona.

1.1.7. Zaštita okoliša

Institucionalni, pravni i strateški okvir

Prema Ustavu FBiH politika zaštite čovjekove okoline je u zajedničkoj nadležnosti Federacije BiH i kantona. Na nivou BiH djeluje Odjel za zaštitu okoliša pri Ministarstvu vanjske trgovine i ekonomskih

odnosa. Federalno ministarstvo za okoliš i turizam prenijelo je određene nadležnosti na kantonalni nivo (npr. upravljanje otpadom), a Fond za zaštitu okoliša na nivou Federacije BiH ima zadatak finansijski podržavati projekte iz područja zaštite okoliša. Na području Kantona za pitanja zaštite okoliša nadležno je Ministarstvo graditeljstva, obnove, prostornog uređenja i zaštite okoliša, a za sektor voda i upravljanje šumama nadležno je Ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva.

Posebni zakonski propisi kojima se definira zaštita okoliša na nivou FBiH su većinom usvojeni¹², te predstavljaju osnovu za izradu planske dokumentacije na nivou Kantona 10. Međutim, u oblasti zaštite okoliša nije donesen niti jedan kantonalni zakon¹³, što predstavlja problem za rad općinskih organa.

Entiteti su 2003. godine usvojili Akcioni plan zaštite okoliša za BiH (NEAP¹⁴). Strategija zaštite okoliša FBiH usvojena je za period 2008–2018, sa 4 komponente: Federalna strategija zaštite prirode, Federalna strategija zaštite zraka, Federalna strategija upravljanja otpadom i Federalna strategija upravljanja vodama. Na općinskoj razini pitanja zaštite okoliša tretiraju se u okviru lokalnih ekoloških akcionih planova – LEAP-a (u općinama Livno, Glamoč, Kupres i Tomislavgrad) i lokalnih razvojnih strategija – sektorskog plana za zaštitu okoliša. Općina Livno ima razvijen Akcijski plan održivog energetskeg razvitka (SEAP¹⁵).

Aktualni okolišni problemi

Iako se prostor Kantona 10 može okarakterisati kao područje kvalitetne životne sredine, analizom stanja je utvrđeno da su prisutna lokalna zagađenja vodotokova, zraka i zemljišta za koje je neophodno definirati niz konkretnih mjera zaštite. Na području Kantona 10 **ne postoji katastar emisije zagađivača**, niti su uspostavljeni drugi sistemi za kontinuirano praćenje zagađenja i stanja okoliša.

Stepen rizika od pojave nepogoda, katastrofa ili nesreća nije izrazito visok, ali određena opasnost prijeteći od poplava, erozije zemljišta i zemljotresa. Pojava suša se javlja kao posljedica klimatskih karakteristika područja cijelog Kantona, što povećava i rizik od požara (naročito u Livanjskom polju). U slučaju zemljotresa katastrofalnih razmjera, pretpostavlja se da bi moglo doći do oštećenja brane na akumulaciji Buško jezero. Poplave se ponavljaju periodično, često u istim rejonima Kantona 10, izazivajući velike materijalne štete, a ponekad i ljudske žrtve. U skladu sa prostornim planom FBiH, u okviru zaštite od poplava, u Kantonu 10 planira se izgradnja kanala i ustava u Livanjskom polju, kojima bi se prikupile vode i poboljšao sistem odbrane od poplava.

U narednom periodu predviđa se da će najveće opasnosti od zagađenja predstavljati nova industrijska postrojenja koja emituju zagađivače, izvori toplotne energije (kućna ložišta, kotlovnice,

---

¹² Zakon o zaštiti okoliša („Službene novine Federacije BiH“ broj: 33/03, 38/09); Zakon o zaštiti prirode („Službene novine Federacije BiH“ broj: 33/03); Zakon o zaštiti zraka („Službene novine Federacije BiH“ broj: 33/03); Zakon o upravljanju otpadom („Službene novine Federacije BiH“ broj: 33/03, 72/09); Zakon o fondu za zaštitu okoliša („Službene novine Federacije BiH“ broj: 33/03); - Zakon o vodama („Službene novine Federacije BiH“ broj: 70/06)

¹³ Na temelju Federalnog Zakona o zaštiti okoliša donesena su dva pravilnika u Kantonu 10: Pravilnik o pogonima i postrojenjima koji mogu biti izgrađeni i pušteni u rad samo ako imaju okolišnu dozvolu i Pravilnik o rokovima za podnošenje zahtjeva za izdavanje okolišnog dopuštenja za pogone i imaju izdane dozvole prije stupanja na snagu Zakona o zaštiti okoliša.

¹⁴ National Environmental Action Plan

¹⁵ Sustainable Energy Action Plan

toplane), izgradnja putne komunikacije, proizvodno-poslovnih zona i privremena odlagališta komunalnog otpada.

Upravljanje vodama: Na području Kantona 10 upravljanje vodama je u nadležnosti Sektora vodoprivrede u sastavu Ministarstva poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva. U toku je izrada je kantonalnog Zakona o vodama. Krovni planski dokument predstavlja Federalna Strategija upravljanja vodama za period 2010. do 2022.

Vodne resurse na prostoru Kantona 10 sačinjavaju prirodna i vještačka jezera, energetski i hidromelioracioni kanali, močvare (tresetišta), manje planinske rijeke i potoci, te veći broj planinskih i kraških vrela koji zajedno imaju veliki značaj u regulisanju vodnog režima (proizvodnja električne energije, odbrana od poplava, snabdijevanju naselja vodom za piće). Analizom hidroloških i ekoloških odnosa u okviru "Hidrološke i ekološke studije Livanjskog polja" zaključeno je da su promjene hidrološkog režima usko vezane i za stanje flore i faune na ovom području. Deficit vode utječe na održivost bio-raznolikosti, a posebno u kraškim poljima. Usljed neodgovarajućeg zbrinjavanja otpada i upotrebe kemijskih sredstava na farmama, vodotokovi i jezera u Kantonu 10 trpe lokalna zagađenja.

Zaštita zraka definirana je Zakonom o zaštiti zraka FBiH, a Federalna strategija zaštite zraka usvojena je kao dio Federalne strategije zaštite okoliša. Kantonalni plan za ovu oblast nije urađen i trenutno nije planirana njegova izrada. U Kantonu 10 ne postoji katastar emisije zagađivača, te je zbog toga kvalitet zraka utvrđen samo sa stanovišta prisustva izvora zagađenja. Najveći zagađivači su toplana, asfaltna baza, kamenolomi, pilane, peletare i individualni sistemi grijanja. Kao rezultat primjene mjera energetske učinkovitosti u sektorima zgradarstva, prometa i javne rasvjete može se očekivati poboljšan kvalitet zraka u budućnosti, ali je teško procijeniti stupanj poboljšanja jer se ne rade mjerenja.

Buka: U skladu sa Federalnim Zakonom o zaštiti od buke na kantonalnoj razini donesen je Pravilnik o najvišim dopuštenim razinama buke u sredini u kojoj ljudi rade i borave. U općinskim LEAP-ima utvrđeno je da buka iz ugostiteljskih objekata i iz prometa nepovoljno utječe na kakvoću življenja i zdravlje ljudi. Mjerenja buke u zatvorenom i vanjskom prostoru ne obavljaju se sustavno. Kada su u pitanju privredni subjekti, mjerenje buke u pogonima je obvezni dio procedure izdavanja okolinskih dozvola.

Vodosnabdijevanje

Snabdijevanje stanovništva i privrede vodom za piće u Kantonu 10 vrši se sa velikog broja izvorišta prostorno vrlo neujednačeno raspoređenih. Javnim sistemom vodosnabdijevanja je obuhvaćeno oko 40% stanovništva. U gradskim naseljima vodosnabdijevanje stanovništva se vrši putem 6 općinskih vodovodnih sistema, od kojih su najveći sistemi u Livnu i Tomislavgradu. Vodovod «Josip Jović» ima karakteristike regionalnog vodovoda (snabdijeva vodom i općinu Aržano u Hrvatskoj). Na ruralnom području postoji veći broj seoskih vodovoda, ali o njima se ne vodi precizna evidencija.

Kvalitet sirovih voda je, u većini slučajeva, zadovoljavajući tako da se provodi samo dezinfekcija vode. U općinama Livno, Tomislavgrad i Kupres, na svim vodozahvatima uspostavljena je i zaštitna zona, dok je jedino za izvorište Mukišnica urađen Projekat zaštite izvorišta. Potrebno je u najskorije vrijeme izvršiti istraživanja za definiranje zaštitnih zona izvorišta u smislu važećih zakonskih odredbi.

Kvalitet vodosnabdijevanja, obzirom na visok procenat gubitaka u mreži (69%), može se ocijeniti kao neodgovarajući i vremenu i potrebama potrošača. Česte redukcije, veliki gubici vode, nedovoljan kapacitet izvorišta, dotrajala distributivna mreža u cijelosti ili djelomično, karakteristike su skoro svih vodovoda.

Sistem odvođenja otpadnih voda

Najveći broj naseljenih mjesta na području Kantona 10 karakteriše nepostojanje objedinjenog sistema za prikupljanje i tretman otpadnih voda, te činjenica da se otpadne i oborinske vode najčešće prihvataju mješovitim sistemom kanalizacije i najkraćim mogućim putem odvede do najbližeg recipijenta. Prikupljanje i odvođenje otpadnih voda za sada se donekle organizovanim kanalizacionim sistemima vrši jedino u općinskim centrima, dok se u ostalim naseljenim mjestima ispuštanje otpadnih voda vrši direktno u vodotoke ili septičke jame. Kanalizacijskim sustavom u urbanim sredinama je obuhvaćeno svega oko 26% stanovništva. Van urbanih naselja nisu rađeni kanalizacijski sustavi. Najveći problem je nedostatak finansijskih sredstava, nedostatak projektne dokumentacije i razućenost naselja.

Upravljanje otpadom

Na Federalnom nivou način upravljanja otpadom definiran je Zakonom o upravljanju otpadom, koji se direktno primjenjuje u Kantonu 10. Federalni plan upravljanja otpadom izrađen je i usvojen za period od 2012-2017. godina. Izrada kantonalnog Plana upravljanja otpadom je planirana, ali je za to potrebno osigurati finansijska sredstva. Općine Glamoč i Bosansko Grahovo imaju Planove upravljanja otpadom, a Livno, Kupres i Tomislavgrad su predvidjeli određene aktivnosti u LEAP-ima.

Na području Kantona 10 godišnje se stvori 18.000 t otpada¹⁶. Problem je što o otpadu ne postoje točni podaci i evidencije o količinama otpada. Ne vrši se selektirano odlaganje i prikupljanje otpada, tako da cjelokupna količina otpada iz kućanstava opterećuje okoliš. Dio otpada iz kućanstava koja nisu uključena u sustav prikupljanja otpada odlaze se na divlja odlagališta. U općinama se **komunalni otpad** odlaze na privremene općinske deponije koje ne zadovoljavaju minimalne standarde sanitarnog zbrinjavanja otpada.

---

¹⁶ Podatak se odnosi na procjenu u odnosu na prosjek za FBiH

Utvrđena je lokacija regionalne sanitarne deponije, na teritoriji općine Glamoč, uređena je studija izvodljivosti i dobijena okolišna dozvola, ali ova deponija još nije u funkciji. Općina Drvar je u vezi sa problematikom uvođenja sistema upravljanja otpadom pripojena regiji Bihać.

Prema projekciji produkcije **industrijskog otpada** i drugih relevantnih parametara definisani su međuentitetski lokaliteti centara za tretman industrijskog otpada na području Grada Mostara kome bi pripadale općine Livno, Tomislavgrad, Kupres i Glamoč, kao i na području općine Bihać kome bi pripadale općine Drvar i Bosansko Grahovo. Centri nisu uspostavljeni. Predložena lokacija centralnog postrojenja za tretman **medicinskog otpada** je kantonalna bolnica ili lokacija u njenoj neposrednoj blizini na području općine Livno. Centri za prikupljanje otpada planirani su na području pojedinih općina: Grude i Posušje (po 1 centar); Tomislavgrad i Livno (po 2 centra). Zbrinjavanje **otpada životinjskog porijekla** trenutno nije organizirano; pristup će biti određen Studijom izvodljivosti najprihvatljivijeg koncepta upravljanja otpadom životinjskog porijekla u BiH.

Zaštićeni dijelovi prirode

Prema evidenciji Zavoda za zaštitu spomenika Federalnog ministarstva kulture i sporta, formirana je lista zaštićenih prirodnih vrijednosti na teritoriji Kantona 10. U nacrtu Prostornog plana Kantona 10 posebno je naglašena potreba zaštite sljedećih područja: Nacionalni parkovi Prenj, Čvrstica, Čabulja i Vran; Park prirode Blidinje; Ramsarsko područje – Livanjsko polje; Planina Krug. Također bi trebalo na listu zaštićenih područja uvrstiti krške fenomene Kupresa. Nadležnosti za planiranje zaštićenih područja i veći dio nadzora nad njima ima Ministarstvo okoliša i turizma FBiH. Najveći problemi su devastacija prirodnih i kulturno-historijskih cjelina; te neadekvatna zaštita, korištenje i održavanje spomenika prirode.

Šume visoke zaštitne vrijednosti

ŠGD „Hercegbosanske šume“ su u 2012. godini ispunili sve uslove za sticanje FSC sertifikata, što znači da se šumama gospodari u skladu sa međunarodno prihvaćenim standardima¹⁷. FSC certifikat bio je preduslov da ŠGD „Hercegbosanske šume“ pristupi izradi HCVF¹⁸ elaborata, prema kojem je na prostoru Kantona 10 izdvojeno ukupno 10.899,69 ha šuma i šumskog zemljišta u kategoriju „šume visoke zaštitne vrijednosti“. To predstavlja 3,84 % od ukupnog šumskog fonda u državnom vlasništvu. Veoma je bitno u narednom periodu planirati adekvatne mjere brige o šumama visoke zaštitne vrijednosti.

Održavanje grobalja

Određen broj grobalja u udaljenim ruralnim naseljima i manjih grobalja u gradskim naseljima Kantona 10 će do 2028. godine postati potpuno neaktivan i planira se njihovo zatvaranje. Postojeća groblja mogu zadovoljiti procijenjene potrebe za sahranjivanjem do 2028. godine i treba predvidjeti projekte za proširenja.

---

¹⁷ Visoke zaštitne vrijednosti prvobitno je definisao Savjet za Upravljanje šumama (FSC) za korištenje prilikom certifikacije šuma, ali se upotreba tog koncepta proširila i u druge svrhe, uključujući zaštitu, planiranje i zastupanje prirodnih resursa, kartiranje krajolika i izradu politika velikih kompanija.

¹⁸High Conservation Value Forests

1.1.8. Upravljanje razvojem

Vlada Kantona 10 je izvršni organ vlasti u kantonu, koji donosi uredbe, odluke, rješenja i zaključke u skladu sa Ustavom Bosne i Hercegovine i važećim propisima. Vladu potvrđuje Skupština Kantona. Na čelu Vlade je Premijer, a u sistemu je još 8 ministara koji su odgovorni za zastupanje i provođenje stavova i zaključaka Vlade. Razvojna politika Kantona 10 provodi se kroz rad resornih ministarstava, a koordinirajuću ulogu ima Ministarstvo gospodarstva – Sektor poduzetništva, obrta i razvoja.

Suradnja sa Federacijom BiH u vezi sa razvojnim problemima i potrebama nije u potpunosti koordinirana. Uglavnom se radi jednosmjerna dostava statističkih podataka i informacija od Kantona prema Federaciji BiH, a na nivou Federacije definiraju se strateški razvojni planovi (i opći i sektorski) koji često ne prate aktualne probleme i potrebe Kantona.

Postojeći kapaciteti za upravljanje razvojem ne predstavljaju dovoljno dobro sistemsko rješenje za obezbjeđenje upravljanja razvojem na razini Kantona. U narednom periodu neophodno je napraviti poboljšanja uvođenjem novih organizacionih tijela i institucija koja će prvenstveno osigurati dosljednu primjenu razvojne strategije (npr. uspostava Razvojne agencije, Zavoda za hranu i veterinarstvo).). Ovaj aspekt zastupljen je u strateškom cilju 3, a osnove plana za jačanje struktura za upravljanje razvojem nalaze se u poglavlju 4.3.

1.1.9. Analiza javne administracije i javnih sredstava Kantona 10

Ovo poglavlje sadrži projekcije prihoda i primitaka, a samim time i rashoda i izdataka, za koje se očekuje da će biti dostupni za financiranje javne potrošnje u srednjoročnom periodu, koje se temelje na prethodno navedenim makroekonomskim pokazateljima i postojećim poreznim politikama.

Proračun za 2013.g., Skupština kantona je usvojila 15.05.2013. godine, u iznosu od 69.212.457 KM gdje su planirani prihodi i tekuće potpore, rashodi i izdaci dok financiranje nije planirano. U godišnjem izvješću o izvršenju proračuna za 2013. godinu, iskazani su prihodi i primici u iznosu 53.879.001 KM što je u odnosu na plan proračuna od 65.346.623 KM manje za 11.467.622 KM ili 17,55%, a u odnosu na prethodnu godinu manje za 4.562.980 KM ili 7,81%. U ukupnim prihodima najveće učešće imaju porezni prihodi 48.277.953 KM (89,60%), a najvećim dijelom se odnose na prihode od indirektnih poreza 43.449.295 KM. Neporezni prihodi u iznosu 3.885.764 KM imaju udio u ukupnim prihodima od 7,21%, dok su primici temeljem potpora ostvareni u iznosu od 1.258.390 KM, a donacije 430.637 KM. Rashodi i izdaci su iznosili 59.985.844 KM što predstavlja 91,80 % sredstava odobrenih rebalansom proračuna za fiskalnu 2013. godinu. Struktura iskazanih rashoda i izdataka je sljedeća: primanja zaposlenih 69,95%, izdaci za materijal i usluge 9,40 %, transferi 15,85%, nabava stalnih sredstava 4,49%, kamate na domaće pozajmljivanje 0,15% i otplate dugova 0,16%.

Prihodi od poreza su ostvareni u iznosu od 48.277.953 KM i u ukupnim prihodima i primicima sudjeluju sa 89,60%, a odnosu na prethodnu godinu manji su za 4.271.457 KM ili 8,13%. Najznačajniji su prihodi od indirektnih poreza (43.449.295 KM) i porez na dohodak (3.350.832 KM), te porez na dobit (627.840 KM) i porez na imovinu (546.673 KM). Neporezni prihodi su ostvareni u iznosu od 3.885.764 KM i u ukupnim prihodima i primicima sudjeluju sa 7,21%. U odnosu na 2012. godinu veći su za 579.247 KM ili 17,52%. Najznačajnije su naknade, takse i prihodi od pružanja javnih usluga (2.883.965 KM), novčane kazne (590.716 KM), te prihodi od poduzetničkih aktivnosti (411.083 KM). Prihodi od pružanja javnih usluga su ostvareni u iznosu od 867.866 KM i u ukupnim naknadama,

taksama i prihodima od pružanja javnih usluga sudjeluju sa 30,09%. Vlastiti prihodi su iskazani u iznosu 522.242 KM i u ukupno ostvarenim prihodima od pružanja javnih usluga sudjeluju sa 60,18%.

Rashodi i izdaci su iskazani u iznosu od 59.985.844 KM i odnose se na tekuće rashode iskazane u iznosu od 56.074.661 KM, kapitalne izdatke 3.815.976 KM i otplate domaćeg pozajmljivanja 95.207 KM.

Bruto plaće, naknade troškova zaposlenih i doprinosi na teret poslodavca realizirani su u iznosu od 41.961.569 KM i u odnosu na plan sa preraspodjelama od 43.266.908 KM predstavljaju ostvarenje od 97%. Izdaci za materijal i usluge iskazani su u iznosu od 5.638.267 KM i u odnosu na 2012.godinu povećani su za 409.036 KM. U strukturi ovih troškova najveće učešće imaju ugovorene i druge posebne usluge sa 2.278.485 KM, izdaci za tekuće održavanje 988.611 KM, izdaci za komunalne usluge 665.499 KM, izdaci za energiju 502.367 KM, izdaci za usluge prevoza i goriva 486.904 KM i nabavku materijala i sitnog inventara 407.723 KM. Tekući transferi ukupno iznose 9.799.891 KM, a realizirani su u iznosu od 8.387.553 KM, ili 85,59%, te u odnosu na 2012.god. veći su za 1.075.816 KM. Od ukupno realiziranih tekućih transfera najvažniji su transferi pojedincima (3.247.004 KM), a najvećim dijelom se odnose na izmirivanje obveza temeljem zakonskih propisa: socijalna zaštita (1.244.886 KM), porodiljne naknade (972.861 KM), izdaci za vojne invalidnine i obitelji poginulih branitelja (340.841 KM), civilne žrtve rata (340.350 KM) i dr.

U okviru tekućih transfera drugim razinama vlasti (2.391.123 KM) najvažnije učešće u izdacima iskazano je kod Ministarstva znanosti, prosvjete, kulture i sporta (1.366.003 KM transfer za visoko školstvo, kulturu i sport) i Ministarstva zdravstva, rada, socijalne skrbi i prognanih (621.970 KM za zdravstvene institucije i Županijski zavod za zapošljavanje), dok su potpore općinama iskazane u iznosu od 403.150 KM.

Kapitalni transferi su planirani u iznosu 1.491.070 KM, preraspodjelama su umanjeni za 120.315 KM, te ukupno iznose 1.370.755 KM, što je u odnosu na prethodnu godinu više za 592.428 KM (111,84%). Kapitalni transferi drugim nivoima vlasti iskazani su u iznosu od 978.002 KM od čega 598.002 KM kod Ministarstva zdravstva, rada, socijalne skrbi i prognanih, 350.000 KM kod Ministarstva poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva i 30.000 KM kod Ministarstva znanosti, prosvjete, kulture i sporta dok su kapitalni transferi pojedincima evidentirani kod Uprave za pitanja branitelja u iznosu od 144.155 KM.

1.1.10. Financijske projekcije Kanton 10

Procjenjuje se da će Kanton 10 u 2015. godini imati na raspolaganju 70,54 mil. KM, što je smanjenje za 6,56% u odnosu na proračun u 2014. godini. Porezni prihodi prema ovoj projekciji biti će manji za 1,12% u odnosu na plan i iznositi će za 2015. godinu 53,85 mil.KM, za 2016.godinu 54,04 mil. KM i za 2017.godinu 53,73 mil. KM. Najveću stavku u poreznom prihodu čini neizravni porez-PDV za Kanton 10 i Upravu za ceste. Prihodi od neizravnih poreza koji će biti dostupni Kantonu 10 u 2015.godini iznositi će 46,21 mil. KM, u 2016.godini 46,23 mil.KM i u 2017.godini 45,73 mil.KM.

Drugi po apsolutnoj veličini prihoda proračuna je neporezni prihod. U 2015.godini očekuje se prihod od 11,39 mil. KM, u 2016.godini 11,83 mil. KM i u 2017.godini 12,26 mil. KM. Ukupan neporezni prihod po ovoj projekciji, računat indeksom 2015/2014 god. iznosi 71,05, što znači da će prihod u narednoj fiskalnoj godini biti manji za 28,95% u odnosu na Proračun za 2014.godinu. Jasno je da se to

moglo očekivati ako se zna da je ta pozicija za 2014.godinu bila znatno precijenjena (poslužila za uravnoteženje rashoda sa prihodima).

U 2015.godini planira se uzimanje novog kredita u iznosu od 5,30 mil. KM, koji bi bio namijenjen za održavanje tekuće likvidnosti proračuna, a prije svega ta bi sredstva bila namijenjena za rješavanje obveza iz deficita za 2013.godinu, i značajan iznos bio bi usmjeren za servisiranje vanjskog duga u 2015.godini, o čemu će biti više riječi u sljedećem poglavlju. U 2016.godini predviđa se novi kredit od 5,51 mil. KM i eventualno u 2017.godini kredit od 5,73 mil. KM, ako za to budu ispunjeni svi preduvjeti

Ukupna javna potrošnja, koja pored javnih rashoda i izdataka uključuje otplate dugova, pozajmljivanje i kamate, projicirana je u iznosu od 70,55 mil. KM u 2015. godini; u 2016. godini bilo bi 71,38 mil. KM, a 71,72 mil. KM u 2017.godini. Ovako projicirana javna potrošnja predstavlja smanjenje od 6,63% u 2015. godini u odnosu na proračun u 2014. godini. Naime, poznato je da su prihodi i rashodi za 2014.godinu bili precijenjeni, što je izrazito vidljivo iz podataka ostvarenih u prvom polugodištu tekuće fiskalne godine.

Potpore-transferi (tekući i kapitalni) smanjuju se po stopi od 13,55% za tekuće i 24,69% za kapitalne potpore-transfere. Evidentno je na bazi prošlogodišnjeg i polugodišnjeg izvršenja za 2014. ovih rashoda, da postojeći prihod ne može udovoljiti ovako visoko projiciranim izdacima za sve željene potpore, što ukupan rezultat vodi u još veći deficit.

Izdaci za kamate po postojećim pozajmicama još uvijek nisu visoki i iznose za 2015.godinu 150.000 KM; za 2016.godinu 160.000 KM i za 2017.godinu 140.000 KM, pod uvjetom da u navedenim godinama ne bude novih zaduženja za kredite bilo kojeg proračunskog korisnika.

Kapitalna potrošnja – kapitalni izdatci u 2015.godini iznosili bi 3,22 mil. KM; u 2016.godini i 2017.godini također bi bili 3,22 mil. KM. Ovdje je vidljivo da u ovoj projekciji dolazi do izrazitog pada ovih rashoda, gdje indeks 2015/2014.godina iznosi 35,35, dakle, planira se smanjenje ovih izdataka za 64,65%. Osnovni razlog ovako visokog smanjenja leži u činjenici da je u planu Proračuna za 2014. godinu bio uključen kredit u iznosu od 5,00 mil. KM, za izgradnju cestovne infrastrukture, na potrošačkoj jedinici Uprava za ceste. Taj kredit bit će u cijelosti realiziran u 2014. godini i u ovom trogodišnjem razdoblju nema daljnjih projekcija za eventualni novi kredit ovakve namjene.

Otplata pozajmljivanja predstavlja obvezu Kantona za primljene domaće i inostrane kredite. Prema konkretnom amortizacionom planu, ovih kredita obveze za glavnice iznosile bi za 2015. godinu 2,56 mil. KM, za 2016. godinu 2,56 mil. KM, i u 2017. godini 2,55 mil. KM, što je u projekciji rashoda iskazano u zaokruženom iznosu od 2,60 mil. KM. Ovo sve pod pretpostavkom da ne bude novih zaduženja.

U tom slučaju otplata pozajmljivanja u navedenom trogodišnjem razdoblju ne bi iznosila 2,60 mil.KM nego 3,60 mil. KM u 2015.godini a u 2016. i 2017.godini bila bi 4,60 mil.KM, što je na granici dozvoljene razine duga, prema Zakonu o dugu, zaduživanju i jamstvima u Federaciji BiH.

Otplata unutarnjeg duga već u 2015.godini iznosila bi 1,50 mil. KM, što daje indeks 509,80, u 2016. godini iznosila bi 1,80 mil. KM i u 2017. godini 2,00 mil. KM. Osnovni razlog za ovako planiranje je ostvarenje deficita u 2013.godini, a Zakon o proračunu u Federaciji BiH nalaže da se višak rashoda nad prihodima ima pokriti u narednom trogodišnjem razdoblju.

Tabela 18 Preuzete obveze Kantona 10 u razdoblju 2014.-2016. godine čine obveze prema domaćim i stranim kreditorima

KREDITORI	2015		2016		2017	
	glavnica	kamata	glavnica	kamata	glavnica	kamata
MMF	1.230.769,24	35.954,93	1.230.769,24	22.663,48	1.230.769,24	9.369,06
Kredit OPEC Fonda	53.849,96	11.515,41	53.849,96	9.115,39	53.849,96	6.668,91
LEASING MUP	71.479,17	12.786,06	71.479,17	9.290,54	71.479,17	5.586,32
Kredit Rep. Koreje	202.992,19		200.647,98		198.095,85	
Kredit za ceste	1.000.000,00	113.018,00	1.000.000,00	113.018,00	1.000.000,00	113.018,00
UKUPNO:	2.559.090,56	173.274,40	2.556.746,35	154.087,41	2.554.194,22	134.642,29

Izvor: Ministarstvo financija Kantona 10, srpanj 2014.g.

Ovo su kreditne obveze u razdoblju 2015. – 2017. godine za kredite koji su do danas korišteni i stavljeni u otplatu. Međutim prihod iz osnova poreza (prije svega PDV-a) ne ostvaruje se željenom dinamikom, pa će već vjerojatno, u 2015. godini biti potrebno tražiti kreditna sredstva od komercijalnih banaka, u cilju održavanja tekuće likvidnosti Proračuna.

1.2. Pregled unutrašnjih i vanjskih faktora

Pregled unutrašnjih i vanjskih faktora koji utiču na razvoja Kantona i realizaciju Strategije razvoja predstavljen je putem analize snaga, slabosti, prilika i prijetnji – SWOT¹⁹ analize. SWOT analiza predstavlja most između sadašnjeg stanja, koje je utvrđeno socio-ekonomskom analizom, i željenog budućeg stanja koje se definira razvojnom strategijom. Ova analiza nam omogućava pregled unutarnjih snaga i slabosti Kantona, te otvara mogućnost za utvrđivanje pristupa za bolje strateško pozicioniranje Kantona u odnosu na prilike i prijetnje u okruženju.

Pregled snaga, slabosti, prilika i prijetnji Kantona prikazan je u sljedećoj tabeli.

SNAGE:	SLABOSTI:
<ul style="list-style-type: none"> – povoljan geografski položaj (na pravcu osnovnih koridora koji vode od europskih zemalja prema Mediteranu, blizina modernih prometnica EU, blizina pomorskih luka na moru) – bogati prirodni resursi (šume, vode, mineralne sirovine) – postojanje tradicije u drvno-prerađivačkoj industriji – velike poljoprivredne površine pogodne za razvoj poljoprivrede (stočarstvo, ratarstvo, voćarstvo, zdrava hrana i dr.) – prepoznati poljoprivredni proizvodi – glamočki krumpir, livanjski sir, drvarska drenjina i sl. – veliki potencijal za proizvodnju energije iz obnovljivih izvora (vjetrom, solarna, hidro) 	<ul style="list-style-type: none"> – nepovoljni demografski trendovi (negativan migracijski saldo, negativan prirodni priraštaj) – relativno nepovoljna struktura gospodarstva i nerazvijen privatni sektor – nizak stupanj umreženosti gospodarstva u nastupanju na regionalnim tržištima (nepostojanje klastera, nepostojanje udruženja) – u strukturi BDP-a relativno je mali udio izvoznih djelatnosti u odnosu na udio javne uprave, zdravstva i ostalih društvenih djelatnosti – niska iskorištenost potencijala za razvoj drvoprerade i nedravnih šumskih proizvoda – niska iskorištenost potencijala u poljoprivredi (neriješeni impovinsko-pravni odnosi, usitnjenost posjeda)

¹⁹ SWOT je akronim engleskih riječi: Strengths (snage), Weaknesses (slabosti), Opportunities (prilike) i Threats (prijetnje)

<ul style="list-style-type: none"> – bogata kulturno-povijesna baština i prirodni potencijali za razvoj turizma – relativno čist prirodni okoliš (u poređenju sa drugim dijelovima zemlje) – urađen Prostorni plan Kantona (u nacrtu), kao osnovni preduvjet za dobro upravljanje prostorom 	<ul style="list-style-type: none"> – nedovoljna iskorištenost turističkih resursa – nedostatak ulaganja u razvoj poslovnih zona – loša cestovna infrastruktura – neusklađenost obrazovnog sustava sa potrebama tržišta (srednja škola), – loši uvjeti za osamostaljivanja mladih obitelji – natprosječna stopa nezaposlenosti i visok udio dugoročno nezaposlenih – neiskorištenost finansijskih i ljudskih potencijala dijaspore, penzionera koji su radili u inozemstvu – ne postoje sistemi za mjerenje zagađenja okoliša – većina seoskih područja nije pokrivena komunalnim uslugama (otpad, vodosnabdijevanje) – velike površine zemljišta zagađene minama – nedovoljno razvijena svijest i informiranost stanovništva o zaštiti okoliša
<p>PRILIKE:</p> <ul style="list-style-type: none"> – korištenje vanjskih izvora financiranja (više razine vlasti, EU fondovi i sl.) – trend potražnje za zdravom hranom i tradicionalnim proizvodima, ljekovitim biljem, aromatičnim biljem itd. – trend ulaganja u obnovljive izvore energije u svijetu (raspoloživi fondovi) – intenziviranje prekogranične suradnje sa Republikom Hrvatskom (EU) – kvalitetna i jeftina radna snaga u odnosu na okuženje i EU – pokrenuti procesi europskih integracija (predpristupni fondovi) – trendovi razvoja outdoor turizma - turizma na otvorenom (biciklizam, planinarenje, pješačenje, promatranje biljnog i životinjskog svijeta...) 	<p>PRIJETNJE:</p> <ul style="list-style-type: none"> – nestabilan i nefunkcionalan politički, institucionalni i zakonski ambijent u BiH – sporo donošenje zakona koji omogućuju primjenu standarda EU te neizvjesnost oko približavanje BiH Euroatlanskim integracijama – mjere od strane viših nivoa vlasti za potporu razvoju poduzetništva nisu u skladu sa stvarnim potrebama – depopulacija i odljev „mozgova“ (ljudi-pogotovo mladi napuštaju Kanton u potrazi za boljim ekonomskim perspektivama; mladi odlaze zbog školovanja i posla) – sivo tržište (roba i radna snaga) - nemogućnost kvalitetne kontrole uvoznih proizvoda, nezaštićenost domaće proizvodnje (uvozni lobi) – pojava prirodnih nepogoda

Glavne snage, koje Kanton čine atraktivnim su: bogati prirodni resursi, relativno čist okoliš i povoljan geografski položaj. Nadalje, velike poljoprivredne površine predstavljaju dobru osnovu za razvoj i brendiranje turističkih proizvoda, a postoje i pogodni uvjeti za razvoj alternativnih izvora energije.

Pobrojane snage i razvojni kapaciteti još uvijek nisu iskorišteni i postoji dosta slabosti u razvoju Kantona. Najvažnije slabosti koje se odnose na sva tri sektora su: nedovoljno razvijen poslovni sektor i poslovnu infrastrukturu, slabo organizirana poljoprivredna proizvodnja, nepostojanje marketinškog pristupa u turizmu, neusklađenost obrazovnog sustava sa potrebama tržišta, slabo organiziran sustav socijalne skrbi, nepostojanje sistema za mjerenje zagađenja tla, zraka i vode. Kvalitet života seoskog stanovništva je umanjen činjenicom da većina seoskih područja nije pokrivena komunalnim uslugama (otpad, vodosnabdijevanje).

Prilike koje Kanton treba bolje iskoristiti za intenzivniji razvoj u budućnosti su vanjski izvori financiranja i trendovi potražnje za zdravom hranom i obnovljivim izvorima energije. Također, potrebno je razmotriti razvojne šanse putem prekogranične suradnje sa Republikom Hrvatskom i međuopćinske suradnje.

U okruženju su prepoznate i prijetnje koje mogu usporiti razvojnu dinamiku – prvenstveno nestabilan politički, institucionalni i zakonski ambijent u BiH, daljnja depopulacija i odljev „mozgova“, i usporen proces EU integracija. Ove prijetnje treba nastojati eliminirati ili minimizirati njihov uticaj.